

Un territori sense paisatges.

Salvador Cardús

PROFESOR DE SOCIOLOGIA DE LA UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA.

No és gaire freqüent de tenir present la vessant cultural, en un sentit ample del terme, que implica qualsevol política d'ordenació territorial, obres públiques i, en general, tota acció que modifiqui les xarxes comunicatives d'un país. Hom té en compte, sobretot, els aspectes econòmics d'aquestes polítiques, i en cert sentit, la influència que poden tenir en l'activació del desenvolupament industrial o demogràfic d'aquella zona o d'aquella altra, les evolucions en els estils de vida i fins i tot les alteracions en els equilibris ecològics.

Tanmateix, la incidència d'aquestes transformacions va molt més enllà, i arriba a modificar els esquemes culturals que estructuren la concepció del temps i de l'espai. De manera que els canvis que es produeixen en els estils de vida no són merament formals, sinó prou essencials perquè també hi variïn les pautes de comunicació interpersonal i, en definitiva, la mateixa concepció del món.

És obvi, a més a més, que aquestes variacions no són fetes de cop ni s'hi presenten homogeniament, i alhora, s'inscriuen en unes pautes de canvi més generals que afecten la societat moderna globalment entesa. Ara bé actuacions en política territorial ben concretes acceleren, accentuen, o senzillament reforcen tals modificacions.

Insisteixo en el fet que faig referència a alteracions profundes però no pas als aspectes que en diríem «materials» de l'experiència humana, sinó a les dels esquemes mentals de coneixement, a les dels esquemes bàsics d'accés a la realitat material, que són els que en permeten una lectura o una altra i,

per tant, que tot i que no són independents d'aquesta realitat, alhora la construeixen i la modifiquen, la transmeten i la mantenen.

Autors tan rellevants com Jean Piaget, han dedicat excel·lents obres a l'estudi de com s'adquireixen, o més ben dit, com es desenvolupaven aquests esquemes temporals i espacials els primers anys de la vida del nen, i el procés genètic que segueixen. Però és evident que el marc social i cultural en què aquestes estructures de coneixement es desenvolupen modificarà alhora, el mateix procés o, si més no, el farà aparèixer en experiències i significacions diverses.

De la provisió a la previsió

Dit de pressa i corrents, es podria afirmar que l'alteració bàsica que presenta la societat moderna amb referència a l'ordenament de l'espai i del temps, és la que fa que aquestes dues experiències apareguin com a controlables i susceptibles de ser sotmeses a la voluntat de l'individu.

En una cosmovisió tradicional, el temps i l'espai són percebuts com a dades independents de l'acció humana i, per tant, no modificables. El temps és el ritme propi de les coses i no podem sotmetre'l a la voluntat pròpia: «Per a tot hi ha un moment, i un temps per a cada cosa sota el sol», diu l'Eclesiastès (3,1). L'espai, al seu torn, és per a l'individu l'experiència de quelcom estàtic, gairebé immutable. Els camins segueixen els mil giravolts del paisatge, aprofiten els colls i acompanyen els marges dels rierols. El paisatge és poc modificable i l'alternativa és saber-nos-hi adaptar, gairebé fondre'ns-hi. Adonem-nos, ni que sigui dit de

passada, que és precisament aquesta distància que hi ha entre l'individu i el temps i l'espai —que experimenta com a externs—, allò que permet aquesta sorprenent comprensió-fusió entre home i territori i home i temporalitat. Bé és prou conegut que és la distància entre subjecte i objecte la que provoca l'acte de coneixement i la presa de consciència.

La nostra època, però, ja no és dominada per una actitud de **provisió** davant el futur incert, proveïment que és l'única alternativa al fatalisme en què podríem caure per la impossibilitat de fer **previsiones**. Precisament, a la societat moderna, la **previsió** és, potser, l'actitud que defineix més bé les expectatives dels individus davant el temps i l'espai. La previsió implica la possibilitat de controlar el futur o, si més no, d'imaginar futurs plausibles que orientin les conductes presents.

El temps, ara, esdevindrà **mercadoria** susceptible de ser acumulada, estalviada, malbaratada, que es podrà fer rendible o malvendre. I l'espai ja no serà un entrebanc, una localització estable, sinó que esdevindrà més aviat **distància, desplaçament**, susceptible de mesura variable en funció de la velocitat amb què ens hi moguem.

És des d'aquesta perspectiva que hom pot comprendre el canvi radical que hi ha hagut en l'actitud de l'individu modern davant el temps i l'espai, en què el desig de control ha anat en detriment de la necessitat de comprensió.

La crisi de la noció de traspàs

Quant el temps i l'espai eren percebuts com a incontrolables, calia

«entrar-hi», fondre-s'hi, humanitzar-los. El temps esdevingué calendari de festes plenes de sentit, i l'espai, una localització identificadora, feta de camins i turons amb nom conegut. Temps i espai eren, abans que res, **trànsit, traspàs**.

I és precisament aquesta noció de trànsit o traspàs el que avui ha fet crisi. Hom es desplaça d'un punt a un altre sense necessitat de prendre consciència del traspàs. Els trajectes són definits per l'origen, la destinació i el temps emprat segons el mitjà utilitzat, però no cal que hom conegui els punts intermedis: les fonts, els rius o les collades que hi ha enmig. És clar, amb les modernes autopistes i les altres grans obres públiques, les fonts, els rius o les collades «desapareixen», s'esfumen del paisatge. Exactament el mateix que passa amb el temps i les seves festes: ja no comptem pas amb la Quaresma per tal que ens enllaci el Carnestoltes amb la Pasqua, sinó que saltem, sense transició, de cap de setmana a cap de setmana, sense res que els relacioni significativament.

El control i la previsió davant el temps i l'espai ens han obligat a no esmerçar-hi nostàlgies ni afectes. Els qui enyoren els antics camins i sospiren per retrobar les fonts d'abans són un destorb per al progrés. Vistos pels moderns, semblen individus disposats a perdre el temps —i, encara pitjor, a fer-lo perdre als altres—, i que no saben ben bé on van, com qui camina per caminar, sense voler arribar a cap lloc precís.

Pels descontents de la modernitat, el mercadeig del temps i de l'espai és sinònim de «crisi d'identitat», de festa insignificant i de localització eternament provisional. La modernitat, en el temps i l'espai, impedeix l'establiment de lligams definitius: fa impossible tenir casa pairal, dels pares, i arrelar en un passat propi.

Aquestes transformacions s'expressen perfectament en la mena de noms que atribuïm als nous

llocs i al temps: les dades memorables s'expressen amb termes tals com 22-J o 11-S, i els camins amb noms plens de sentit, de referents històrics i geogràfics són substituïts per vies de comunicació numerades amb precisió. Podem passar, posem per cas, del Camí Ral o Romeu de Terrassa a Montserrat a l'autovia BP-1213 (que, a més, féu desaparèixer el primer).

Per il·lustrar millor el que vull dir, llegiu aquesta bella descripció del camí de què ara parlava:

«Partirem del mateix Portal de la Guia, travessant tot seguit l'ample llit arenós de la riera del Palau, a les vores de la qual, i en aquest indret precisament, hi havia unes fortes clapes d'alzines, seguides de terres planes de conreu, fins al torrent del Batlle o de la Buada. Des d'aquí, el camí Romeu de Vacarisses o de Manresa, tant se val, puja, guanyant el torrent de la Maurina, dalt la serra de les Aymerigues, seguint la qual, i torçant en direcció a ponent, s'endinsa pels tortuosos engorjats de can Gonteres fins a la riera de Gaià, que es travessa, com el veí torrent del Llor, i després d'una forta pujada, vorejant les exuberants muntanyes de can Margarit, arriba als bellíssims paratges de Coll Cardús...»

(S. Cardús i Florensa. *Espiritualitat Montserratina de Terrassa*. Terrassa, 1947).

Ara, tot plegat, són cinc quilòmetres de carretera que es fan perfectament en tres minuts. Qui, dels milers de transeünts diaris, ens en podria dir res, dels bellíssims paratges?

Ja em perdonaran aquesta darrera referència, especialment sentida per mi, ja que encara havia pogut fer a peu el camí ara perdut. Però és precisament això el que significa perdre la noció de trànsit, tal com deia abans, cada vegada més absent del «nostre» temps i del «nostre» espai.

D'aquí que una política territorial tingui una dimensió cultural que va molt més enllà del que sovint se li atribueix i reconeix. L'ordenació del territori, des d'aquesta perspectiva que tot just he apuntat, és també ordenació —i sobretot reordenació— de les profundes estructures de coneixement i, per tant, de la nostra mateixa concepció del món. Política que cal situar, per tant, en els límits dels afers tècnics que, tanmateix, entra de ple en les profundes qüestions ètiques del nostre món.

S.C. □

L'eixida per *cesc*

